

Grønn konkurransekraft
Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Hamar, 07.07.2016

Vår ref.: 504.75/TH/2016/47

«Vannkart» til økt, grønn konkurransekraft i vannbransjen

Vannbransjen kan spille en viktig rolle i omstillingen til lavutslippssamfunnet og økt, grønn konkurransekraft for norsk næringsliv. Det er behov for å investere 490 mrd. kr i vann- og avløpsinfrastrukturen frem mot 2030, for å sikre rent vann i springen og rent vann i naturen. Investeringene gir store muligheter for innovasjon og utvikling av bærekraftige løsninger og kan gi økt vekst og sysselsetting i hele landet. Norsk vannteknologi og vannkompetanse vil ha et stort globalt marked.

Norsk Vann *) takker for anledningen til å komme med innspill til Regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft. Vi vil på vegne av den norske vannbransjen peke på noen sentrale muligheter for hvordan en nødvendig nasjonal satsing på vann- og avløpstjenestene kan bidra til omstillingen til et lavutslippssamfunn og det grønne skiftet, samtidig som det vil gi styrket konkurransekraft for norsk vannteknologi og vannkompetanse.

I en tid med nedgang i oljeindustrien, har vi åpenbare vekstmuligheter i vannbransjen. Vann kan bli «den nye oljen», hvis vi som nasjon velger å satse på vann. Eller som danskene sier det: «Vand – det nye vind». Som et nærliggende eksempel, kan vi nevne «Vandvisionen 2025», som Norsk Vanns danske søsterorganisasjon DANVA står bak i samarbeid med Dansk Miljøteknologi, Dansk Industri og Miljøministeriet. «Vandvisionen 2025» samler den danske vannbransjen bak et felles mål om å fordoble eksporten av vannteknologi og skape 4000 nye arbeidsplasser i Danmark.

Vann – vi klarer oss ikke uten

Rent vann i springen og i naturen er avgjørende for vår helse og vårt miljø. En tilfredsstillende vann- og avløpsinfrastruktur er avgjørende for befolkningsvekst og utbygging, for tilpasning til klimaendringer og for samfunnssikkerheten. Hvis vannet i springen en dag er borte eller er forurenset, får det store konsekvenser for den kommunen eller regionen som blir rammet. Konsekvensene av dette kan visualiseres ved å tenke seg at man står opp en morgen og det ikke finnes vann i springen til drikke, toalettspyling eller dusjing. Det er en krevende start på dagen, og det blir verre. Skoler og arbeidsplasser må stenge, og kritiske kunder som helseinstitusjoner og brannvesen står overfor dramatiske konsekvenser. Samfunnet stopper opp.

Selv om vann- og avløpstjenestene er helt avgjørende for det moderne samfunnets funksjonsevne, er det fortsatt krevende å nå frem i det offentlige ordskiftet med de store utfordringene og mulighetene som vannbransjen står overfor. Det er flere årsaker til det, blant annet at vi i Norge fortsatt har en altfor fragmentert statlig forvaltning på området, og fordi infrastrukturen i stor grad er nedgravd slik at vedlikeholdsetterslepet ikke synes med det blotte øyet.

Organisering og finansiering

Vann- og avløpstjenestene er en naturlig monopolvirksomhet, da det ikke er aktuelt å bygge ut konkurrerende vann- og avløpsinfrastruktur. I 2012 sørget Stortinget for at vann- og avløpsanleggene forblir i kommunalt eie eller eid av samvirker, gjennom lov om kommunale vass- og avløpsanlegg.

Finansiering av vann- og avløpstjenestene skjer gjennom vann- og avløpsgebyrer fra abonnentene i henhold til selvkostprinsippet. En gjennomsnittlig husstand betaler i 2016 i sum 8950 kr for vann og avløp (inkl. mva), dvs. ca. 25 kr dagen per husstand.

Kommunene og kommunalt eide selskaper bruker i stor grad markedet til oppgaver som kan utføres av private aktører. Av samlet årsproduksjon på 16 milliarder kr for kommunale vann- og avløpstjenester i 2014, ble 69 % benyttet til kjøp av varer og tjenester i markedet iht. lov om offentlige anskaffelser.

Nasjonale investeringsbehov

Kommunene må trappe opp investeringene på vann- og avløpsområdet betraktelig i årene som kommer. Det blir derfor nødvendig å øke vann- og avløpsgebyrene i de fleste kommuner for å få gjennomført nødvendige tiltak og unngå å overlate problemene og regningen til barn og barnebarn.

Det er estimert et investeringsbehov i vann- og avløpsanleggene frem til 2030 på formidable 490 mrd. kr¹, for å kunne:

- levere vann- og avløpstjenester til en stadig voksende befolkning, som særlig kommer i urbane områder
- tilfredsstillende stadig strengere kvalitets- og sikkerhetskrav til tjenestene
- tilpasse kommunene til klimaendringene og stadig mer ekstreme nedbørmengder
- sørge for en bærekraftig fornyelsestakt av det omfattende ledningsnett, som innebærer en dobling i forhold til dagens nivå

Globale behov

Det er ikke bare Norge som har behov for å trappe opp investeringene innen vann og avløp i årene fremover. Andre industrialiserte land står overfor mye av de samme utfordringene som Norge, med befolkningsvekst, klimaendringer og vedlikeholdsetterslep. Utviklingsland står overfor atskillig større utfordringer, da fortsatt 663 mill. personer mangler tilgang til trygt drikkevann og 2,4 mrd. mangler tilfredsstillende sanitærforhold. FNs nye bærekraftsmål frem til 2030 understreker viktigheten av vann og sanitær, gjennom mål nr. 6: «Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle». Knapphet på vann er fremhevet som den største risikofaktoren for verdens befolkning de neste 10 år i «Global Risk Report 2016» fra World Economic Forum.

Hvis vi lykkes med utvikling av bærekraftige løsninger på vann- og avløpsområdet nasjonalt, vil så vel norsk vannteknologi som vannkompetanse ha et stort marked i andre land. Og investeringer i vann lønner seg: I følge Verdensbanken gir hver krone investert i vann og sanitær, fem kroner i økt produktivitet i et samfunn.

Store behov gir store muligheter

Dette krevende utfordringsbildet nasjonalt og globalt innebærer også spennende muligheter for Norge som nasjon:

- En kraftig opptrapping av investeringene på vann- og avløpsområdet vil sikre rent vann i springen og rent vann i naturen

¹ Norsk Vann rapport B17/2013 «Investeringsbehov i vann- og avløpssektoren»

- Investeringene vil bidra til det grønne skiftet og en sirkulær økonomi, gjennom bedre forvaltning av vannressursene, produksjon av ren energi samt gjenvinning av ressursene i avløpet
- En nødvendig satsing vil gi økt verdiskaping og sysselsetting i hele landet, da det er behov for styrket kompetanse og mer arbeidskraft både i kommunene og i næringslivet for å få gjort jobben
- Det må satses på innovasjon og teknologiutvikling, slik at de store investeringene gjøres på en fremtidsrettet, bærekraftig og kostnadseffektiv måte og blir en viktig brikke i utviklingen av velfungerende lokalsamfunn og smarte byer
- Satsingen på vann- og avløpsområdet vil gi muligheter for crossover med andre bransjer som olje og maritim sektor
- Det er et stort eksportmarked for vannkompetanse og vannteologi, dersom vi som nasjon lykkes i arbeidet på hjemmebane

Kommunene kan i stor grad finansiere de nødvendige investeringene gjennom vann- og avløpsgebyrer fra abonnentene. Det er imidlertid behov for bedre rammebetingelser og incentivordninger fra statens side for å stimulere til ønsket utvikling. Vi vil i det etterfølgende redegjøre for noen aktuelle statlige virkemidler på området:

Bedre koordinering av statlig forvaltning

Ansvar for å gi rammebetingelser for de viktige vann- og avløpstjenestene er fordelt på så mange som 11 departementer, hvorav de 5 mest sentrale er Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Ingen av departementene eller statsrådene har et overordnet ansvar på vann- og avløpsområdet, noe som gir utilstrekkelig statlig koordinering og helhetsforståelse, i motsetning til andre samfunnsområder som veg, avfall, energi mv. Det gir seg utslag på forskjellige måter, som fragmentert regelverksstyring, manglende lovbestemmelser på sentrale områder som en «sektorlov» normalt ville dekke, få eller ingen incentivordninger i årlige statsbudsjetter, manglende fokus på behovet for forskning og teknologiutvikling, ingen tydelig stemme i den offentlige debatt på vegne av et viktig samfunnsområde etc. Dersom ett departement fikk et koordinerende ansvar på vann- og avløpsområdet internt i statsforvaltningen, ville mange av utfordringene med dagens fragmenterte statlige forvaltning kunne la seg løse.

Snarlig implementering av et «klimatilpasset regelverk»

En viktig del av arbeidet med vann- og avløpstjenestene, er tiltak for å håndtere overvannet som følge av stadig mer ekstreme nedbørmengder. Det er stort behov for et mer «klimatilpasset» regelverk, for at kommunene skal kunne tilpasse Norge til et klima i endring. NOU 2015:16 fra overvannslovutvalget² foreslår en rekke regelverksendringer som vil gjøre kommunene bedre i stand til å ivareta klimatilpasningshensyn i kommunale planer og byggesaker, avklare ansvar for vannskader samt kunne finansiere nødvendige tiltak gjennom et eget overvannsgebyr. Det er derfor avgjørende at Klima- og miljødepartementet følger opp NOU 2015:16 og høringen så raskt som mulig, da det haster med avklarte rammebetingelser for det viktige klimatilpasningsarbeidet i kommunene. Avklarte rammebetingelser vil bidra til å sette fart på arbeidet med klimatilpassing, som vil gi gode muligheter for utvikling av innovative løsninger for både norske og utenlandske forhold.

Nasjonale mål og incentiver for bedre utnyttelse av ressursene i vann og avløp

Vannbransjen forvalter store verdier, ikke bare i form av en omfattende infrastruktur, men også i form av viktige «råvarer» som vann, energi og fosfor. Det er imidlertid få stimuli i virkemiddelapparatet til å satse på en enda bedre utnyttelse av disse ressursene enn hva som gjøres i dag.

Eks. energi:

De kommunale vann- og avløpsvirksomhetene kjøper om lag 850 GWh energi årlig, noe som tilsvarer 11 % av energibruken i kommunal sektor³. Det er estimert at vann- og

² NOU 2015:16 «Overvann i byer og tettsteder – som problem og ressurs»

³ Norsk Vann rapport C10/2016 «Energianalyse av Norsk VA-sektor»

avløpsanleggene har et energipotensiale på over 1 TWh, hvorav 20 % kan hentes ved energieffektivisering og øvrige 80 % ved produksjon av fornybar energi i anleggene gjennom produksjon av biogass fra slam, energi fra avløpsvannet gjennom varmpumper, mikrokraft fra vanddistribusjonssystemet mv. Noen kommuner og interkommunale selskap har gått foran og gjennomført en rekke tiltak, som normalt også er lønnsomme tiltak på litt sikt. Men vann- og avløpsvirksomhetene har også mange andre presserende oppgaver å ta hånd om, slik at energitiltak erfaringsmessig ikke er det første som prioriteres når det er begrensede ressurser til planlegging og gjennomføring av mange viktige tiltak. Det er derfor behov for å gjøre en analyse av hvilke incentivordninger som best kan bidra til økt energisparing og produksjon av fornybar energi fra vann- og avløpsanleggene.

Eks. fosfor:

Fosfor er en knapphetsressurs, og det er viktig å sørge for at fosfor i avløpsvann tilbakeføres kretsløpet via ny plantevekst. I Norge gjenbrukes 85-90 % av slammet fra avløpsrensaneanleggene i jordbruket og på grøntarealer. Strengt, særnorske kvalitetskrav har bidratt til at slammet har vært attraktivt som gjødsel og jordforbedringsmiddel. Forskning og teknologiutvikling for å gjøre fosforet mest mulig tilgjengelig for plantevekst, pågår i Norge og andre land. Etter at bl.a. Norsk Vann oppfordret Klima- og miljødepartementet (KLD) til å etablere en fosforplattform, anbefalte Miljødirektoratet i sin rapport til KLD at det etableres et politisk mål for en mer optimal utnyttelse av fosfor i Norge. Et slik mål kan være det som skal til for å utløse de mange små og store tiltak, som kan gi grunnlag for teknologiutvikling og vekst. Norske renseanlegg forvalter store fosfor-ressurser, men det er fortsatt usikkerhet knyttet til hvordan disse ressursene best kan utnyttes for framtiden. Forvaltningen av fosfor som ressurs og som problem er underlagt ulike lover og departement, så også her er det behov for en overordnet, politisk ambisjon og mer samordnet statlig forvaltning.

Behov for et forsknings- og teknologiutviklingsfond

Vannbransjen er en teknologitung bransje som har et stort potensiale i å utvikle og ta i bruk ny teknologi, som kan gi mer kostnadseffektive og bærekraftige investeringer fremover i Norge. I tillegg er det som nevnt et stort eksportmarked for vanteologi og -kompetanse.

Det er ikke noe eget FoU-program eller øremerkede FoU-midler på vann- og avløpsområdet i Norge, noe som er illustrerende for den fragmenterte statlige forvaltningen. Dagens beskjedne forsknings- og innovasjonsaktivitet blir i stor grad finansiert av de større kommunene og de interkommunale selskapene. Forskningsmidler gjennom EU-programmer, Regionalt Forskningsfond Hovedstaden samt Leverandørutviklingsprogrammet til NHO, KS og DIFI er hederlige unntak fra dette bildet.

Siden alle vann- og avløpskunder vil ha nytte av økt forskning og teknologiutvikling, bør kostnadene fordeles mer rettferdig og ikke minst må aktiviteten økes. Staten kan bidra med etablering og startkapital til et forsknings- og teknologiutviklingsfond på vannområdet, som deretter kan finansieres med årlige, øremerkede bidrag over vann- og avløpsgebyret.

Svenske og danske myndigheters satsing på FoU og innovasjon på vann- og avløpsområdet har pågått over lengre tid, og erfaringene derfra kan være nyttig å skjele til i arbeidet med et norsk forsknings- og teknologiutviklingsfond.

Etableringsstøtte til Nasjonalt kompetansesenter for ledningsteknologi

Ledningsnett for vann og avløp utgjør hele 90 % av gjenanskaffelsesverdien av vann- og avløpsanleggene i Norge. Fornyelsen av det kommunale vannledningsnett de siste årene ligger på 0,69 % årlig og for avløpsledningsnett 0,57 % årlig, men fornyelsestakten på nasjonalt nivå bør være nesten dobbelt så høy i en periode frem til 2040 for å unngå en ytterligere forfallsutvikling. Regjeringen understreker også behovet for økt ledningsfornyelse gjennom de nasjonale målene som ble vedtatt i 2014 under FN/WHO's Protokoll for vann og helse.

Vannbransjen arbeider med planer for et nasjonalt kompetansesenter for undervisning, testing og utprøving av ledningsteknologi for vann og avløp, som er planlagt lagt til NMBU i Ås. Kompetansesenteret skal stimulere til utvikling av fremtidsrettet ledningsteknologi, for å kunne gjennomføre de enorme investeringene i ledningsnett på en kostnadseffektiv, bærekraftig og

innovativ måte. Eksempelvis er det behov for videreutvikling av ulike gravefrie metoder for ledningsfornyelse, som typisk «grønn» teknologi. Statlig investeringsstøtte er avgjørende for å sikre etablering av senteret, som vil ha en investeringskostnad på inntil 20 mill. kr.

Styrking av ingeniørutdanningen

For å få gjennomført nødvendige investeringer i tide og på en best mulig måte, må det ansettes atskillig flere fagfolk på vann- og avløpsområdet i kommunene og andre deler av vannbransjen. Det gjelder blant annet fagarbeidere og ingeniører. Det vil samtidig bidra til økt vekst og sysselsetting i hele landet og kan være en god, alternativ karriereveg for eksempelvis oljeingeniører. Det er allerede i dag knapphet på ingeniører med vann- og avløpsfaglig kompetanse, og det er behov for tiltak for å sikre tilstrekkelig kompetanse fremover. Bransjen jobber med rekruttering og styrking av utdanningstilbudene, men det er behov for at også statlige myndigheter bidrar med sine virkemidler på området. Det er blant annet behov for mer robuste vannfaglige utdanningsmiljøer og nødvendig å øke «stykkprisen» for vann- og miljøingeniører, da det krever dyrere utstyr, laboratorier etc. å utdanne slike ingeniører enn eksempelvis en statsviter. Særskilte tiltak for omskolering av ingeniører med annen fagbakgrunn bør også igangsettes.

Oppsummering

Kommunene og vannbransjen står overfor store utfordringer og muligheter i arbeidet med å levere de viktige vann- og avløpstjenestene til befolkning og næringsliv. Det er nødvendig med en sterk satsing fremover for å kunne møte befolkningsvekst, innfri kvalitets- og sikkerhetskrav, takle klimautfordringene og håndtere vedlikeholdsetterslepet. En satsing vil bidra til det grønne skiftet, gi økt vekst og sysselsetting i hele landet og gi de kommersielle aktørene i vannbransjen store muligheter på eksportmarkedet.

Staten må bidra med sine virkemidler for at kommunene og vannbransjen kan lykkes i sitt store omstillingsarbeid:

- Bedre koordinering av statlig forvaltning
- Snarlig implementering av et «klimatilpasset regelverk»
- Nasjonale mål og incentiver for bedre utnyttelse av ressursene i vann og avløp
- Etablere et forsknings- og teknologiutviklingsfond
- Etableringsstøtte til Nasjonalt kompetansesenter for ledningsteknologi
- Styrking av ingeniørutdanningen

Vi står til ekspertutvalgets disposisjon dersom det er ønske om utdypende informasjon fra vår side til disse eller eventuelt andre temaer på vannområdet. Vi håper vannbransjens utfordringer og muligheter får sin naturlige plass i Regjeringens arbeid for økt, grønn konkurransekraft i Norge.

Med hilsen
Norsk Vann BA

Toril Hofshagen
Direktør

Arne Haarr
Rådgiver
(sign.)

**) Norsk Vann er en ikke-kommersiell interesseorganisasjon for vannbransjen. Organisasjonen skal bidra til å oppfylle visjonen om rent vann ved å arbeide for bærekraftig utvikling, sikre bransjen gode rammevilkår og legge til rette for kompetanseutvikling og kunnskapsdeling. Norsk Vann eies av norske kommuner, kommunalt eide selskaper, kommunenes driftsassistanser og noen private samvirkevannverk. Norsk Vann representerer 360 kommuner med ca. 95 % av landets innbyggere. Norsk Vann har en samarbeidsavtale med KS.*